

VI.

Fünfzehn Bischöfe i. p. verleihen einen in der Kirche des Stifts Dietkirchen an benannten Festtagen, oder durch Beitrag zum Baue und zu den Trieraten der Kirche zu gewinnenden Ublaf. — 1289, den 24. Dezember.

Universis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis Petrus miseratione divina Arborensis et Bonaventura Ragusinus archiepiscopi, Guillelmus Callensis, Petrus Tyrasonensis, Romanus Crohensis, Wilhelmus Digenensis, Egidius Urbinas, Jacobus Treventinus, Perronus Larinensis, Bonus Johannes Eseulanus, Valtebrunus Avellonensis, Theobaldus Canensis, Marcellinus Turribulensis, Maurus Emiliensis et Jacobus Castellanus episcopi salutem in domino. Licet is de cuius munere venit ut sibi a suis fidelibus digne ac laudabiliter serviat, de abundantia pietatis sue merita supplicum excedens et vota bene servientium multo maiora tribuat quam valeant promereri, desiderantes tamen reddere domino populum acceptabilem fideles Christi ad complacendum ei quasi quibusdam allocutiis numeribus indulgentiis videlicet et remissionibus invitamus, ut exinde reddantur divine gratie aptiores. Cupientes igitur, ut monasterium sanctimonialium in Dietkirchen ordinis sancti Benedicti Coloniensis diocesis congruis frequentetur honoribus et a Christi fidelibus iugiter veneretur, omnibus vere penitentibus et confessis qui ad ipsum monasterium in festis subscriptis videlicet in festis dedicationum ibidem, in resurrectione domini, in festis b. Johannis Baptiste, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum, in festo b. Benedicti abbatis et b. Egidii confessoris, ac per octavas festorum predictorum in cathedra et ad vincula principis apostolorum et in Parasceve necnon et quandocumque canonici ecclesie Bunnensis idem monasterium processionaliter visitant seu visitare tenentur, causa devotionis accesserint, vel ad structuram aut ornamenta dicti monasterii manus porrexerint adiutrices, Nos de omnipotentis dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, singulis singulas quadraginta dierum indulgentias de iniunctis eis penitentiis perhenniter, dummodo loci diocesanus consenserit, misericorditer relaxamus. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus duximus apponenda.

Datum anno domini Millesimo ducentesimo octuagesimo nono, IX. kal. Januarii pontificatus domini nostri Nicolai pape quarti anno secundo indictione III.

Et nos Syfridus dei gratia s. Coloniensis ecclesie archiepiscopus sacri imperii per Ytaliam archicamerarius indulgentias quibus presens cedula est annexa tanquam loci dyocesanus ratas habentes ipsas tenore presentium confirmamus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum apponi fecimus huic scripto.

Datum anno domini Millesimo CC. nonagesimo. IIII. nonas Octobris.

Nach dem Original in der Universitäts-Bibliothek zu Bonn.

VII.

Bericht über die Pilgerfahrt Herzogs Johann I. von Cleve nach dem heiligen Lande (1450—51).

Mitgeteilt von W. Harlek.

Als für Cleve der Kampf gegen Erzbischof Dietrich II. von Köln vorläufig zum guten Ende geführt und Friede eingetreten war, beschloß der junge Herzog Johann I. im Jubeljahre 1450 eine Pilgerfahrt nach dem heiligen Lande zu unternehmen. Über diese Reise, welche am 5. April des genannten Jahrs begonnen und im März 1451 beendigt wurde, liegt außer den Angaben des Chronisten (Sert von der Schüren¹⁾) ein gleichzeitiger Bericht vor, der sich im Düsseldorf'schen Staatsarchive in einer Abschrift des 16. Jahrhunderts erhalten hat. Nachstehend wird derselbe vollständig mitgeteilt.

Peregrinatio illustrissimi Cliviae Principis D. Joannis primi ad Terram sanctam.

In dem Jair ons heeren Dusent vierhundert unde viffich des vyften daghes in die April togh hertogh Johan van Cleve unde Grave van der Mark die ierste gekaeren hertogh van Cleve then hellighen grave. Unde tho weeten, woe dat hy toich: op des neesten dinxdages nae Paischen toich hy jagen van Cleve op Ryckwalt tegen mynen heeren van Gelre unde myn vrouwe van Gelre syn suster, und toich vort van daer strack enwech then heyligen grave wart. dat nyemant van synen vrinten Moder off Moey off Oem of yemant van synen Rade daeraff enwuste off van synre gesellschappen; of daer een of twee mede waeren, daervan enschriefft men geen warheit, die daer af wuste. Item toe weten, wat gesellschappen hy mede hadde van hoifluyden: Her Johann van Alpen, Heer Goissen

¹⁾ Clerische Chronik, Ausgabe von Dr. Scholten, S. 162—170. Sgl. auch das Chronicon Clivense bei Zeiberg, Quellen der Westf. Gesch. III, S. 364 ff. Diese Chronik ist wahrscheinlich eine Bearbeitung Sert's.

Keteler, Heer Johan van Loe, Heer Thys van Eyl, Heer
 Frederyck van Wute [ader Wulen].²⁾ Helmich Bentinch Schink,
 Bernt van Beeck, Doirwerder, Heer Henrich van gen Houwe,
 Capellain, Johan Reynners kemeringh. Ghys Barbier, Albert
 Kaick, Tambueryn mitten Boegen, unde dryer haeflyde knecht.
 Item tho weeten, dat gemeyn stalknecht unde Borgart die
 baide oick mede togen dae die keerden toe fenedyen unde
 verwachten mynen heeren dar. Item toe weeten, wat weech
 hy in toich unde wat landen, als hier nae beschreven steet.
 Item van Cleve toe Ravenstein toe is Cleffs ind Gelre
 lant und is III mylen.
 Item toe weeten, dat hyr Brabant aengeet ten Busch
 toe een grote stat III mylen.
 Item toe Osterwyck toe een groot dorp II mylen.
 Item toe Breedae ein midelber stat III mylen.
 Item toe Sanchauwen, een dorp VIII mylen.
 Item toe Lier een midelber stat II mylen.
 Item toe Mechelen een grote stat II mylen.
 Item toe Vilverden een cleyn stat II milen.
 Item toe Bruesel, een grote stat II milen.
 Item toe weeten, dat hier Henegauwen an geet toe Halle,
 een cleyn stat und unte daer is schon pilgrimmaide van
 unser leever vrouwe, III milen.
 Item toe Bremen een stedecken III mylen.
 Item toe Berghen een grote stat III mylen.
 Item toe Makouwen een middelbaer stat III mylen.
 Item toe Avenys een middelbaer stat III milen.
 Item toe weeten dat hier Sampanyen³⁾ aen geet unde is
 Frankrick ter Capellen toe is een dorp III milen.
 Item toe Vernyns een cleyn stedecken III mylen.
 Item toe Sanson een dorp VI milen.
 Item toe Batabarry up een Rievier een dorp daer niet
 goet herberghen en is unde daer moit men averfaeren V milen.
 Item toe Rens een grote stat III milen.
 Item toe Beaumon een dorp III mylen.

²⁾ Wullen ausgestrichen: statt Wute ist zu verbessern Wittem.
³⁾ Champagne.

Item toe Konteron een dorp IX milen.
 Item toe weeten hier ter luchterhant light ein grote
 Stat unde heit Salons in Sampanien.
 Item to Arsy een dorp unde dair light een Slait by unde
 light up een Revier IX mylen;
 Item toe Troyen in Sampanien een grote Stat VI mylen:
 Item toe weeten dat hir Burgondien aengeet toe Baessus
 steinen eyn cleyn stedecken unde daer leght ein slait baven
 up een steenrudse und is V milen;
 Item toe Schattaleon een grote Stat V milen:
 Item toe Lumeney Lanbert een dorp V milen;
 Item toe Sanfcan een dorp X mylen;
 Item toe Steinsamen een dorp III mylen;
 Item toe Didion een grote Stat V mylen:
 Item toe Assoven een middelbaer Stat VI milen;
 Item toe Hagerani een dorp V milen:
 Item toe Salyns ein grote Stat, dair vindt man veel guedts
 salts unde legt tuschen twee steenrudsen V mylen;
 Item toe Pontalyr een stedeke VII milen;
 Item toe Jonge ein stedeke III milen;
 Item toe weeten dat hier Savoyen angeet toe Serra ein
 clein stedecken III mylen:
 Item toe Losanen een grote Stat III mylen;
 Item toe weeten dat hier dat Geberchte angeet:
 Item toe Vivir een stedecken III milen;
 Item toe Villenova een stedecken XI milen;
 Item toe Sint Mauris, daer sint Maurys enthoeft werdt
 mit VI m (6000) VIC (600) unde 66 synre geselschappen unde
 dair begraven leght, unde dat swerdt is noch dair, daer hy
 mede onthoeft wardt, VI milen:
 Item toe sinte Brante ein stedecken V mylen:
 Item toe Audenbuet sint Bernardts Berch III milen;
 Item der berch up aen synte Bernards Hospital daer
 gheen pelgrum aver emochten umb des Duvels wyl unde
 sinte Bernardt den viant daer beswoer unde bandt hem daerby
 up een half myle, dar hy gebonden sal stain, hent ten ioncsten
 daghen toe, is III mylen;
 Item toe Siut Remy den Berch neder II milen;

Item toe Auta een grote Stat III milen;

Item toe Schattaleon een stedeken VI mylen;

Item toe Bair een dorp daer light ein Slait baven up ein steenrudsen VI milen;

Item Yverie die irste stat van Lombardien unde is een grote stat und dat geberchte kert dair VI milen;

Item toe weeten dat daer die clein mylen aengaen, der men dertich up einen dagh ryden mach;

Item toe Ravelia ein stedeken XIII mylen;

Item toe Sinthea een stedeken III milen;

Item toe sint Germaen een stedeken VI milen;

Item toe Versel een grote Stat VI mylen;

Item toe Mortiere een middelbaer Stat unde dair kiert dat lant van Zavonien XV milen;

Item to Paveyen een grote Stat 22 milen unde daer is een grot studium seer vernoemt;

Item toe Pont sant Johan ein stedeken 15 milen;

Item toe Plesence ein grote stat 15 milen;

Item toe Burch sant Dinis een stedeken 20 milen;

Item toe Parmen een grote stat 15 mylen;

Item toe Rei een grote stat 15 mylen, unde dair laghen wy 5 daghen um geleidts will unde um waters wil unde hoert toe den merckschen van Ferrair;

Item toe Modena een grote Stat 15 mylen;

Item toe Sancel een Slait, daer geet dat landt van Ferrair an 30 mylen;

Item toe Ferrair een grote Stat 20 mylen unde daer geet voor hinnen een grote water unde heit die Pauwe;

Item toe Pado een grote Stat unde hoert toe den Veneciaenre 50 mylen.

Item toe Fenedien toe mail een grote Stat unde leght in der Zee unde syn heern by oenselves unde hebben eenen gekaeren Hertogh unde hebben voel Landts by der Zee als ghy hier nae hoeren sult beschreven und is 50 mylen unde hebben wail des Jairs to Rinten sevenverff hondert duisent ducaten.

Item toe weeten dat myns Heeren gnaden van Cleve toe Fenedien vandt myn Heer van Horn mit synre geselschap unde

Heer Ot van Wylaick, unde myn Heer van Batenbargh quam dair oick nae unde die nomen een grote schep toe Fenedien unde voeren toesamen hinnen vrolicken then heiligen Grave wart.

Item in dem Jair ons Heeren etc. unde vieflich op den achtentwenticsten dach Mey unde was des donredachs nae pinxten up sinte Germanus dach des heyligen Bischops zeilten myns Heeren genaeden van Cleve mit synre vrienden van Fenedien toe dem heiligen Lande in dertich dagen bis toe Jaef. und ginghen toe Jaef upt landt des nesten dages voer S. Peters avent unde quamen des avents toe Roms und waeren twelf dage up den heiligen lande unde waeren XII wecken wederomme onderweghen unde quamen up S. Michaelis avent toe Fenedien weder aent lant unde daer onder waren wy twee daigen in dat Conerick van Cyperen, unde to Rodis bis up den negenden dach, unde to Candien twelf daghe.

Item irst dat wy aent lant quamen, dat was in een haven unde heit S. Angelen, daer steet een bergh, daer woen twee heremyten up unde is van Fenedien an der luchter hant III^c unde L. mylen.

Item tuschen Fenedien unde sint Angelen leght ter luchterhant dat lant van Slavonien unde is feneciaens die zee-kanten langhs.

Item van sinte Angelen tot einre stat unde heit Durass⁴⁾ unde plach ein grote stat toe wesen dan die leght wael half in die zee unde daer wardt die irste greckse keyser genant Constantinus unde is II^c unde L. milen.

Item tuschen sint Angelen unde Durass ter luchterhant light dat lant van Slavonien unde Albonien unde ein stat unde heit Arogyusen unde is feneciaens.

Item van Durass toe Muddun ein guet cleyn stedeken unde is feneciaens III^c L. mylen

Item tuschen Durass unde Muddun leght ter luchterhant dat lant van Albonien unde Turkien unde is die zee kant fenecians unde ein stat heit Korfo, ock fenecians.

Item van Muddun recht doir die wylde zee toe Yaff toe an dat heylige lant seght men dat syn XIII^c (1350) mylen.

⁴⁾ Durazzo.

Item tuschen Muddun unde Jaff ter lichterhant leght Kandien ein eylandt, Rodys ein eylandt, Cipern ein eylandt, unde leght al langs Turcky en in die zee an dryen eylandt.

Item toe weeten dat Jaff heft gewest ein grote stat als man noch sien mach, dan sy is al gedestruirt, dat dair nu niet en steet dan ein torn, daer die heyden die wairdt up doin ende daer moet men geleiden nemen van den heyden, eer men up dat lant gheet und daer nemen die heyden die pelgrum unde vueren die in ein stat heit Rams unde is van der heidscher XXIII milen.

Item Rams is ein grote heydensche stat unde dair woent die heer die dat lant van Jherusalem verwart van des Saldains wegen, die die tribut voirt van des Saldains wegen ontfengt, unde daer is een hospitaal daer die pelgrum in liggen unde die heyden hebben esels dair die pelgrum op ryden van stat toe stat, dat hoirt mede in die tribut, dan sy moten die tortosy betalen, unde is toe Jherusalem XL milen. Unde daer tuefden ons die heyden unde wolden ons gevangen tot Alkair au den Soldain breughen.

Item tot Jerusalem is oick een hospitaal daer die pelgrum in liggen, daer sy oick herberch in nemen unde daer enmach niemant ghaen achter straten, hie en heft einen geleidsman mit oen, unde is van Jherusalem tot Bethleem III milen.

Item van Jherusalem to Bethanien II milen unde hier keerden wy wederomme uten heyligen lande unde hier nae suldy vinden die heilige stede des heiligen lants.

Summa des weges soe hier vorgeschreven steet, utwart to trecken tot Jherusalem is II^m IX^c LXXII milen to water unde to landt as vorbeschreven steet.

Item van Fenedien tot Parens is C milen, item van Parens to Ger is Ij mylen, item van Ger to Arguys II^c mylen.

Item van Arguys tot Corfus III^c milen, item van Corfus tot Muddun III^c mylen, item van Kandien tot Rodys III^c mylen, item Rodis tot Famegust V^c mylen, item van Famegust tot Jaff II^c mylen. Summa XXIII^c mylen.

Item Barut Acre unde Yaff syn dry porten aen den heyligen lande. Item oeck suldy weeten dat alle die heylige stede daer onse lieve heere syn passie leedt, dat die laghen

III^c jar nae synre passien dat die niet verheven enworden, dan doe Helena krysten wardt unde Constantinus oir son, dat die die Joden verdreven unde vonden dat heylige Cruis unde betimmerden die heylige stede mit kircken unde cappellen, die en al wider destruiert syn van den heyden, als men noch sien mach, dan men dair noch memorie helt alrehan kirsten, dat laeten die heyden geschieden umb des tribuits wil dat sy daeraff hebben unde krieguen van den pelgrum.

Hier nae volgen die heylige stede unde dat aflait dat die pelgrum gemeinlicken pleghen toe halen in dat heylige lant von Jherusalem, unde daer ein teyken des heiligen Cruis alsus † geschreven steet, daer heelt men aflait van allen sunden unde up allen anderen steden hier nae geschreven halt men aflait VII jaer unde VII karene.

Item in den irsten als men uiten meer up dat heilige lant geet, so is daer een stat geheiten Yaf, daer is die stede daer sinte Peter verweeten ein vrouken geheiten Tabita.

Item daerby is die stede daer sinte Peter te vischen plach unde noch sint men daer eenen groten steen.

Item oock quamen die heilige drie Coningen weder in oer lant doir dit lant umb Herodes will.

Item van Yaf tot Rama syn X milen unde daer by up II mylen steet een tempel, geheiten Lidia, daer warde sinte Georgius enthoeft.

Item van Rama totten casteel Emaus syn XXII milen unde is die stat daer sich onse heer apenbaerden up den heyligen paischdage synen twee discipulen die van Jherusalem quamen, Cleophas unde Lucas, nae der visperen.

Item daer steet sinte Cleophas graf, die was een van den twee discipulen voirschreven.

Item van Emaus tot der heyliger stat von Jerusalem VIII mylen weges. In den irsten soe geet men totten tempel daer dat heilige graf in steet, item voer den tempel stain vif stede, die erste is een steen daer sich onse heer up rusten, doe hy droerch dat swaer cruis totten berech van Calvarien, item die ander stede is daer sinte Johan unde onse vrouwe stonden doe onse heere gen den Cruis geslagen wardt unde is een capelle. Item die derde stede is een capel gemaickt in der

Engelen ehr. Item die vierde stede is gemaickt in S. Johan Baptisten ehr. Item die vyfte stede is ein capel gemaickt in Marien Magdalenen ehr.

Item in den tempel, daer dat heylige graf in steet, geet men irstwerff in onser vrouwen capel, unde daer syn in vier stede. die yrste is een vinsten daer een stuck des heyligen Cruis in steet. Item die ander stede is daer sich onse heere irstwerff apenbaerden synre liever Moder up den heyligen paischdage vor alle ander apenbaeringe. Item die derde stede is een vinsten, daerin steet een grot stuck der heyligher columpen, daer onse heere aen gegeisselt wart. Item die vierde stede is in dat middelste in der capellen unde is die stede, daer gepruefft wardt onder den drie crucen, wulck dat ons Heeren Cruis was.

Item voir der capellen vurss: hymnen den tempel is die stede daer sich onse Heere apenbaerden S. Marien Magdalenen in eens gardeners figure up den heyligen paischdage des morgens froe.

Item die stat, daer onse Heere gesat wardt in der wylen dat men dat heylige Cruis volmacten.

Item die stede, daer die Joeden op spoelden off dubbelden umb ons heeren cleder.

Item die stede, daer sinte Helena dat heylige cruys vandt mitten anderen ††. dat is mit synen toebehoer. Item sinte Helenen capel. Item die calumpe daer onse heere aen stonde, doen oen die doernen kron up syn hoefft gedruckt wardt.

Item up den berch van Calvarien, daer onse lieve heere aen den cruys geschlagen wart †.

Item die steen, daer onse lieve heere up gelacht wardt, doe hy van den heiligen cruys genomen wardt, gebalsemt wardt unde synre lieven moder in oeren schot gelacht wardt †.

Item van daer geet men mit processien up dat heilige graf, dat steit midsen in den tempel unde daer is een klein capelliken haven gemaekt †, unde daer binnen slet men die ruiters.

Item daerby is dat middelste van der werelt. Dese vurss. stede stonde in den tempel van Jherusalem.

Item binnen der stat van Jherusalem steet des Riccemans huis die den armen lazaren menschen die brocken van syure taeffelen niet geven enwolde.

Item die stede, daer Symon Cirenensis onsen heer help syn swaer cruys dragen, unde doer onse heere spraek totten vroukens: niet schreit op my, mer up U unde uwe kinderen.

Item die stede, daer onse lieve Frouwe amechten, doen sy oer lieff Kindt sach soe yemmerlicken bereydt unde dat swair cruys draghen. Item twee witte steen, daer stont onse lieve heere up eenen unde Pilatus up den anderen, doe hy verordelt was in Pilatus huis. Item onser vrouwen stoell.

Item Pilatus huis, daer onse lieve heere totter doit verordelt wardt †.

Item Herodes huiss, daer men onsen heere dat witte cleit aen dede.

Item die piscine, dair sich die zieke luide in plagen to waschen unde worden gesont. Unde daerbynnen lach een langh tyt ein groet holt, daer dat heylige cruys aff gemaekt wardt.

Item Salomons tempel, daer onse heere in vonden wardt disputierende onder die doctores.

Item dy gulde port, daer onse heere doir reedt up den palmdag up den escl.

Item Joachim unde S. Annen huis, daer seght men dat onse lieve vrouwe gebaeren wardt

Item sinte Stephens port, daer hy uit geleit wart, doe hy gesteinigd wardt.

La dat dael van Josaphat.

Item die stede, daer sinte Pauwels der geenre cleder hielt die sinte Steven stenichden.

Item die stede, daer S. Steven gesteinigd wardt.

Item dat water geheiten Cedron, daer onse heere avergineck, doe hy in den bongart gineck.

Item midsen in dat dal steet onser liever vrouwen graff unde daer geet men viftich trappen neder †.

Item daerby steet die stede, daer onse heere sweten water unde blot unde daer geet men viftich trappen neder.

Item daerby steet die bonghart, daer onse lieve heer in gevangen wardt.

Item die stede, daer Malkus onsen heeren aen syn kinnenbacken sloigh. Sommige meynen dattet up Pilatus trap was die nu toe Romen steet.

Item daer sinte Peter Malkus syn oir afsloigh. Item die stede, daer die Apostolen sliepen in der wylen doe sich unser Heer beden.

Item die stede, dair onse lieve vrouwe sinte Thomas oir gordel sant doe sy ten himmel voer.

Item daerby is die stede dair onse lieve heer schreiden doe hy ansach die stat van Jherusalem unde sprack: Jerusalem Jerusalem si scires et tu etc.

Item die stede, daer die Engel bracht onser vrouwen dat palm rys. Item up den berch fer lucherhant steet cleyn Galilea unde daer mach men aen syen die stede bynnen Jherusalem daer die pelgrum niet gaen en mogen. Unde daer mogen sy dat selve aflait verdienen gelick of sy daer bynnen weren, dat is toe weten Solemons tempel und die gulde port etc.

Op den Berch van Oliveten.

Item daer is die stat daer onse lieve heere then himmel voer unde daer suyt men noch ein synre voetstappen †.

Item daer by is gegraven sinte Pelagia.

Item sinte Marcus kerk daer die apostolen die geloeff mackten.

Item die stede daer onse heere leerden synen discipulen die VIII selicheit.

Item sinte Lucas kerk daer onse heere leerden synen discipulen dat Pater noster.

Item die stede daer onse vrouwe sych rusten doe sy versocht hadde die voissstede.

Item Absalons graff. Item Zacharias graff.

In dat dael von Syloe.

Item die stede, daer sinte Johan Evangeliste lach dry dage unde drie nacht nae ons heeren doit.

Item daerby steet die boim daer sich Judas aenhinght.

Item ein fontein, daer ons vrouwe plach oirs lieven Kindes kleeder toe wassen. Item dat water is geheiten natatorium syloe.

Item die stede, daer Isaias gesaget wardt mit eenre holten zagen.

Item die stede, daer die Apostolen vluwen, doe onse heer totter doit geleydt wardt.

Item Gaidts acker. Item dat huis daer yrstwerf geordiniert wardt van ons heern doit.

Up den Berch van Sion.

Item onder den hoigen altair steet die stede daer onse Heere syn aventmail at mit synen discipulen up den witten donredach †.

Item daer by steet een altair unde is die stede daer onse lieve heer wische synen discipulen oir vuet unde ock Judas.

Item daer is een capel daer onse heere sandt synen discipulen den heyligen Geist up den heiligen pinxdach †.

Item daer is een capel daer onse heere spraek tot S. Thomas laugh her dyn vingeren unde leg sy in myn wonden, unde spraek voirt Thoma, Thoma quia vidisti credidisti, beati qui non viderunt etc. Dat was des anderen sonnenlaighs nae paischen unde des sonnendaighs toe voeren apenbairden hy sych synen apostolen.

Item buiten der kercken is die stede daer onse lieve vrouwe woinden nae ons heeren doit unde oick doe sy sterff †.

Item daer by is die stede daer S. Johan lass onser vrouwen alldaig misse. Item die stede daer sinte Matthias in Judas stede gekaeren wardt.

Item die stede, daer s. Stephen den anderen mail begraven wardt.

Item die stede, daer dat paischlam gebraden wardt.

Item die stede daer onse heer sermone dede synre moder unde synen discipulen.

Item die stede, daer onse lieve frouwe sat doe sy oers kintz sermoeen horde.

Item voer der kerckentoere is die stede, daer sich onse vrouwe gern toe beden plach nae ons heren doit. Item die stede,

daer sante Peter soe bitterlicken schreyden doe hy onsen here drywerf versaekt hadde.

Item die stede, daer die Joden onser liever vrouwen licham nemen wolden, doe sy toe grave wart gevurt wart.

Item Caiphaz huis, daer die han sanck doe sante Peter onsen heere versacht had.

Item daer is oick die steen die op ons heeren graf lach.

Item daerbi is oick die gevenckennis daer onse lieve heere ingesat wart in Caiphaz' huis.

Item Anna huis. Item Davidts huis.

Item die stede daer s. Jacob die grote onthoeft wardt.

Item daerby steet die stede, daer sich onse here apenbairden den dry Marien up den paischlage.

Bethleem steet V mylen van Jherusalem.

Item tuschen Jherusalem unde Betleem steet een cisterne die gemaekt is in den eeren der heyliger dry coningen unde is die stede, daer sich die sterne apenbairden weder den dry coningen doe van Jherusalem tot Betleem gingen.

Item Helias huis. Item Jacobs wyfs huis geheiten Rachel. Item daerby steet die stede, daer die engelen songhen (Gloria in excelsis Deo).

Item van dan geet men tot Betleem in den tempel unde daer is die stede dair onse heere gebaeren wardt †.

Item daerby is die stede, daer onse here in die kribbe gelacht wardt voir die beesten. Unde daer geet men XIX trappen neder.

Item daerby is die stede, daer die dry coninghen gaeven oer gaf onsen heer. Item daerby is ock die stede, daer die dry coninghen uittreecten, oer gaeven onsen heeren toe geven.

Item die stede daer onse heere besneden wardt †.

Item daerby is die stede, daer s. Jheronimus irstwerff begraven wardt unde daer hy die bibel van grexsen in latyn verwandelden. Unde daer is die stede, daer die kinder van Betleem begraven syn. die Herodes doiden dede unde daer geet men neder XVIII trappen.

Van Jherusalem tot Montana syn VI mylen. Item tuschen Jherusalem und Montana is ein cloister unde dair is in gewassen een der holter, daer dat heilige cruys af gemaekt wardt.

Item dat huis daer sante Johan Baptiste in gebaeren wardt †.

Item daer sante Johan Baptiste besneden wardt.

Item die stede, daer onse vrouwe gueten Elizabet und doe sy magnificat machten.

In Bethanien.

Item tuschen den berch van Oliveten und Bethanien ys ein berch geheiten Betphage und dat is die stede, daer onse heere syn discipulen sandt den esel to halen tot Jherusalem.

Item Simon Leprosus huis dair Maria Magdalena oer sunden vergeven worden. Item Martha huis, item Maria Magdalena huis. Item die stede, daer Martha quaem unde sprack tot onsen heeren Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus etc.

Item Lazarus graff †.

Item die stede dair onse lieve heere riep Lazare kom hier uut etc.

Dat flumen Joirdan is dertich mylen van Jherusalem. Item tuschen flumen Jordain ende Jherusalem steet een stat geheiten Jherico, daer onse lieve heere veel mirakels dede. Item daerby steet die wuestenye, daer onse here in vasten die viertich daghe unde nacht. Item oick die hoge bergh, daer onse heere bekaert wart van den viant. Item dat flumen Jordain daer onse heere in gedoopt wart. Item dat rode meer.

Explicit.

Ick en heb niet beters gelesen dan wal tdoen und vroelick toe wesen.

In den tempel van Jherusalem, daer syn sevenderley kirsten die hiernae genoemt stin. Ten iersten syn daer des conincks kirsten, daernae die grecken, daerna die van Armenia, daernae die Indien, daernae die Jorgiani, daernae die Jacobini, darnae die Maroni, daernae die Jabezim, daernae die Sorociturii. Hi omnes serviunt in templo Domini.

Item dit is dat wy wederom toghen uitter heiligen lande, as ghi hiernae hoeren sult.

Item van Beetleem tot Jherusalem III mylen. Item van Bethanien tot Jherusalem II mylen. Item van Jherusalem tot

Rams XL mylen. Item van Rams tot Jaffen XX mylen. Item van Jaffen tot Sypris II^C mylen.

Item toe weeten dat Syveren is een coninckrik unde is een eylandt unde daer is also quaede lucht dat die leydt die daervan buyten kommen, die en mogen daer niet lang leven und die Torcken ende Moren laeten oen niet, dat hie toemal een arm coninck is, unde nochtans moet hy tot allen jaren den soldain tribuit geven.

Item daer west toe mail guet suecker unde mennicherley gude vrucht unde dair kopt men wail vyftien scaip umb ein ducaet unde daer is een staude water, dat wert des zomers bekandt droege unde daer wordt dat salt van oen selven so hardt, knye diep oft gebraeden weer.

Item van Syperen to Rodys III^CL mylen. Item toe weeten, dat Rodis is ein stat unde is ein eylandt unde dat halden die heeren van sinte Johan unde leght by Torckven een dachvaert over die see unde orloghen alle dage tegen die Torcken umb des kirsten geloven wyl, unde hebben ein sloit liggen in Torckven unde halden dat tegen die Torcken. Unde to Rodys is een groitmeester unde heyt die grote meister van sinte Johan unde hefft unde oen so myn so meer wael III^C of V^C ruiters unde wonen al up einen slait.

Item toe weeten dat tuschen Syperen unde Rodys ter rechter handt all is Turckien unde heydenschap.

Item van Rodys toe Kandien III^C mylen. Item toe weeten, dat Kandien is een eylandt unde hoert toe den van Fenedyen unde is dat beste landt dat men vindt unde men seght dat solde den jaers tweewerf frucht dragen van kairn, dan die van Fenedyen enwillen dat niet laeten bouwen dat sy anxt hebben dat sy to rick solden werden, dat sy oer overmeister solden werden. Item dat was hyr vormalis een coninckrik, mer die Fenecianers hebben daer een hertogh gesat unde daer west malmezye.

Item toe weeten dat tuschen Rodys unde Kandien leght ter rechter hant allangs Turckie.

Item van Kandien toe Muddun syn III^C mylen unde is een stat Feneciaens as gy hir voir gehort hebt.

Item toe weeten tuschen Kandien unde Muddun ter rechter hant legt Turckien unde Albanien. Item van Muddun toe Ancon VIII^C mylen. Item toe weeten, Ancon is een stat und leght aen die Romsche zyde unde hoert in die Marck die den pauws toehoert unde is een gude stat unde leght an ein steenrudse und daer gingen myn her van Horu unde myn heer van Batenborch up toe landt unde wy vueren vort toe Fenedyen mit unser geselschappen.

Item toe weeten tuschen Muddun unde Ancon leght ter rechter hant Albanien unde Slavonien. Item van Ancon toe Fenedien is II^C mylen. Item van Fenedien toe Ferrair, unde haert toe den Marckschen van Ferrair unde helt grot landt unde is LXXX mylen. Item van Argent toe Loego unde is ein slait und is dat lest van dem lande van Ferrair unde al dat myns heere genaeden verdeden in den landen van Ferrair, dat betalen die Marckschen, unde is XII mylen.

Item van Loego toe Furlyn een middelbaer stat unde is een heerlicheit by oer selven. Unde dat was daer myns herr, genaeden zieck waeren,⁵⁾ unde is XIII milen.

Item van Furlyn tot Disene, een middelbaer stat unde hoert toe den heer van Ruymile unde is X milen.

Item van Disene tot Arimina, daer die heer von Armine woent, unde steet up dat meer unde is XX mylen unde daer is s. Nicolaus handt.

Item van Armine tot Urbyn een middelbaer stat unde hoert toe den heeren van Urbyn unde leght in den berghe unde is XXIII milen unde daer legt s. Eboldt. Item van Urbyn tot Calio unde is een cleyn stedecken unde hoert toe der heru van Urbyn unde is XV mylen. Item van Calio tot Guebin een gude stat und hoert toe dem Pauws landt unde

⁵⁾ Gert von der Schüren (a. a. O. S. 166 f.) gedenkt der gefährlichen Erkrankung des Herzogs zu Forli, von der er durch sorgfältige ärztliche Behandlung in etwa drei Wochen wiederhergestellt wurde und zwar vornehmlich durch die Geschicklichkeit des Ritters Albert Strigi (Strigius), Leibarzt des Königs von Arragonien, für dessen Beförderung zu einer Stelle in der scriptoria bullarum apostolicarum auf des Genannten Wunsch sich demnächst sowohl Herzog Johann als dessen Oheim Philipp von Burgund beim Papste verwandten.

is die stat daer s. Ewaldus lyfflick leght unde is XV mylen. Item van Goebin toe Saxsise een grote stat unde is gedestruint unde is XX mylen unde daer leght sinte Fransiscus unde daer is een schoen dubbelde kerck. Item van Saxsise toe Spoleta een goede stat unde daer is ein schoin slait unde is XX mylen unde daerby up een dachvart steet vrouwe Venis berech. Item van Spoleta tot Narringen, een middelbaer stat unde is XVIII mylen. Item von Narringen to Civita Castellana is XX mylen. Item van Civita Castellana toe Castelnove ein passage unde is XV mylen. Item van Castelnove toe Romen XIII mylen.

Synte Sylvester unde sinte Gregorius schreven in oeren Cronicken dat to Romen gewest syn dusent unde viftich kerken unde under den vorss: kerken waeren III^C LXVII kerspelskerken. Item under all desen kerken syn seven kerken gepreviligirt unde meer graciën und aflais hebben dae die ander kerken hebben. Item die ierste is S. Johan Latranensis unde daer is alle dage XLVIII dage aflais unde also veel karenen unde dat darde deel van allen sunden. Item in derselver kercken syn sinte Peters ind sinte Pauwels hoeffde unde als men toent, so is dair XII^M jaer aflaits.

Item daer is een capel, daerin is dat altair, da sinte Johan Baptiste in der wuesteneyen hadt unde Moyses roede unde die taffel daer onse heer up at syn aventmail mit synen discipulen.

Item s. Johannes Evangelisten graff. Item ein capella die heit Sanctorum, dair is aflait van allen sunden unde dair is een Veronica dat sinte Lucas gemackt hefft.

Item alle saterdage is daer affaet van allen sunden. Item daer is een trappe die in Pilatus huis stondt toe Jerusalem. Item daer is een port die heit die gulden port, daer is aflait van allen sunden. Item die ander kerck is sinte Peters kerck. Item in der kerken syn hondert altaeren unde daer is voel aflaits aengegeven, sunderleige XLVIII jaer aflaits. Item daer liggen s. Symon unde sinte Juden lichamen. Item s. Gregorius licham. Item dat heylige Veronica unde as men dat tgent, so is daer aflait XII^M jar.

Item daer is Judas kordel, daer hy sych an hyngt.

Item in veel steden in deser kerken is aflait van allen sunden. Item in allen festen onser vrouwen unde up sinte Martins daighe unde up oer octaven syn duisent jaer aflaits.

Item die darde kerck is s. Pauwels kerck unde daer is alle daige XLVIII jaer aflaits unde alsoe veel karenen. Item up sinte Pauwels daige syn duysent jaer aflaits unde alsoe veel karenen. Item daer is die ketten, daer sinte Pauwels mede gebonden was. Item die bybel die sinte Jheronimus selver geschreven heft.

Item in onser (vrouwen) kerck maiore dat is die vynde kerck unde daer is alle daighe XLVIII jaer aflaits.

Item daer is die wighe daer onse heer in lach. Item s. Jheronimus licham. Item daer is onser liever vrouwen beelde, dat sinte Lucas gemackt heft unde dat mitter processien gedraghen wardt, doe die grote pestilencie toe Romen was unde doe die engelen songen 'Regina celi letare alleluia' etc.

Item die vyfte kerck is s. Lauerentius kerck, daer is begraven sinte Lauerentius unde sinte Steven unde daer is alle daghe aflait XLVIII jaer unde alsoe veel karenen. Item daer is die steen, daer sinte Lauerentius up gebraden wardt. Item die alle godes daghe mit devociën visitiert dese vorss. stede ein jar langh, die mach verloissen een ziel uutten vegevoer.

Item die seste kerck is sinte Cruis kerck. Item in deser kerken is veel heylombs unde is aflaits XLVIII jaer unde alsoe veel karenen. Item dair syn vijf doernen van ons heern krom. Item ein naghel, daer onse lieve heere mede aen den cruis geslagen wardt. Item sinte Peters tandt. Item dat tytel dat aen den heyligen cruis stondt.

Item die sevende kerck is sinte Sebastianus kerck unde daer liggen die licham s. Sebastianus mit veel anderen heyligen. Item daer is een krocht onder der aerden unde daer is aflait van allen sunden. Item daer is s. Kalixtus Kerkhof, daer is aflaits van allen sunden.

Item noch is veel meer aflaits unde heyloms in desen kerken vorss., dat hier niet geschreven en is. Item die calumpne daer onse heere aen gegeisselt wardt, steet in s. Praxedis kerck. Item sinte Johan Baptisten hoeft is in sinte Silvesters kerck. Item sunte Bartolomeus licham is toe Romen

aver die Tibuer. Item sinte Philips unde die cleyn sinte Jacob syn in der twelf apostolen kerk. Item in sinte Ponciaenen kerk is dat altair, daer sinte Peter syn ierste misse up dede unde oick een grot stuck van der banken dair onse heere up sat, doe hy syn aventmael mit synen discipulen at.

Item by sint Engelborch is dat altair daer onse heere up geoffert wardt toe Jherusalem in den tempel.

Explicit.

Item van Romen voirt hin to Napels wart aen dat ierste stedeken, heit Marine unde hoert den cardinail van Columpen toe unde is X mylen. Item van Marine toe Belittere VIII mylen. Item van Belittere — unde daer is die luerss gevonden, dair men den knop haelt aen die schuttel — toe Cermoneta VIII mylen.

Item van Cermoneta toe Tersanen, daer geet dat conincrik van Napels aen unde is XXIII mylen. Item van Tersanen toe Fondi is IX mylen: item van Fondi toe Iteren is VI mylen: item van Iteren toe Garlano is XV mylen: item van Garlano toe Castelmaer is XV mylen, item van Castelmaer toe Persoel is XX mylen, item van Persoel toe Napels unde is tomail een grote stat unde leght up die zee unde is XIII mylen.

Item toe Persoel worden wy ontfongen van den coninc van Argoen. Item daer plegen vier stede to stain om een haven unde daer plach die meeste rickdom toe wesen unde stat van der gantser werlt, daer plach toe wonen Virgilius etc. Die saghen in dat gesternte dat die stede vergain solden als geschiet is unde dair suydt men utermaten schon pallasen stain unde veel schonre vaden die al tobraken syn. Unde doe gaeven sy oen rait, dat sy in eenen berch daer by al oir goit solden brengen unde daer in varen wonen unde dat dede sy; die berch viel in, soe dat alle dat guet unde die lueden in den berch bleven, daerum enwet men geinen meeren schat den daer in den berch is. Daer is Fort by daer onse lieve heere sprack: Attollite portas etc., daer steet noch ein schone fonteyne, daer by up een half myle ridt men tuschen een geberchte eenen enghen wech bis up eenre slechter platsen, dair zuidt men onder uten berch ut veel gateren verveerlicken

blaesmeide vuer kommen. Man seght, et sy een gat van der hellen. Unde in derselver platsen stain somighe wiede gater, daer in zuidt men syden swart dick dingh gelickerwys oft peeck weer.

Van daer reden wy aen eenen groten berch, daer hadt Virgilius eenen wech daer doin, unde dat gaet is twe mylen langh unde men rydt mit lichte daer doer. Item Napels toe Aversen, daer myns hern genaeden irst by den Coninck quaemen, syn VIII mylen. Item weder toe Napels is VIII mylen. Item by Napels is, daer sinte Cristoffels onsen heeren Godt aver dat water droeg. Item van Napels aen den toirn, dair des Conincks buell woent unde heit die Ballentresse, is VIII mylen. Item van den toirn weder toe Napels is VIII mylen. Item van Napels weder toe Aversen is VIII mylen. Item van Aversen toe Stees dat den hertoch van Stees toehoert, een stat XXVI milen. Item van Stees toe Gayetten, is een stat unde daer boven light een slait unde hoert toe den Coninck unde is under eenen have van der zee XX mylen. Item van Gayetten toe Fondy is een graefschap unde een stat XX milen. Item van Fondy toe Terrasenen VIII mylen. Item van Trasenen toe Cermoneta is XXIII mylen. Item van Cermoneta toe Belitten is XIII mylen. Item van Belitten toe Marinen VIII mylen. Item van Marinen toe Romien X mylen. Item van Romen toe Zuters XXIII mylen. Item van Zueters toe Vieterbien XIII mylen, unde daer is sancta Rosa liflick. Item van Vieterbien to den hanghenden water XXII mylen. Item van den hanghenden water toe Poeghe XI mylen. Item van Poeghe toe Buntavent, daer keert des Pouwels lant, XXII mylen. Item van Buntavent toe Staese, unde daer geet der Florentyne lant an, XXI milen. Item tuschen Staese unde Buntavent light ein grote stat unde heit to der hoger seyn. Item van Staese toe Florens XXII mylen. Item men seght dat Florens die beste landtstat is, die in den gebercht leght unde in kirstenryck is; unde die by Florense op eenen berch steet unde suydt daerom her, hy solte seggen, daer liggen wail duisent slaite, die den burgeren tochoeren unde daer loipt doer die stat een schoin revier. Item van Florense toe Scharperien XXIII mylen. Item Scharperien toe Keverain

aver den berch van Scharperien, dat men seght, et sy een quaet berch, is XVI mylen unde daer vergat myn heer heer Tys van Eyl syn oirden unde krech en weder des anderen daighes. Item van Keverain toe Sanctassain XVI mylen. Item van Sanctassain toe Benonien, een grote stat, VIII mylen. Item van Benonien toe Modena XX mylen. Item van Modena toe Rege ende syn beyde des Marckgreven van Ferrair unde is XV mylen. Item van Rege toe Parmen ende hoert toe den hertoch van Melain unde is recht bommerdien unde is XV mylen. Item van Parmen toe Florensoil XXIII mylen. Item van Florensoil toe Plicense XII mylen. Item van Plicense toe Castel sanct Johan is XII mylen. Item van Castel sanct Johan toe Ereven III mylen. Item van Ereven toe Paveyen XIII mylen. Item van Paveyen toe Naverre XXXIII mylen. Item van Naverre toe Versceel in Savoyen XIII mylen. Item van Versceel toe Inerien XXIX mylen. Item van Inerien toe Castellioen XII mylen. Item van Castellioen toe Remy X mylen. Item van Remy aver sint Bernardtsberch toe Boes sanct Peter V mylen. Item van Boes sanct Peter toe sanct Moris VIII mylen. Item van sanct Mauris toe Tolon X mylen. Item van Tolon toe Inever V mylen. Item van Inever toe Jeess III mylen. Item van Jeess toe sint Gelonden toe Nazareth IX mylen. Unde hoert toe den principe van Areyn unde is ein cleyn stedecken unde daer waeren schoin vrouwen unde ionckfrouwen unde wy waeren daer dry daige. Item van Nazareth toe Salyns III mylen. Item van Salyns toe Pemen X mylen unde daer waeren wy twe daghe unde worden dair wail getractiert van schonen ionckfrouwen unde daer legt een revier. Item van Pemen toe Dion IX mylen. Item van Dion toe Kortmeron V mylen. Unde daer woent des hertoghen dochter van Burgonien unde daer waeren wy twee nacht. Item van Kortmeron toe Asie VIII mylen. Item van Asie toe Schattillion ein cleyne stat XIII mylen. Item van Schattillion toe Bassurseyen VII mylen. Item van Bassurseyen toe Troyen in Scompanien VII mylen. Item van Troyen toe Arsy VII mylen. Item van Arsy toe Salons XIII mylen. Item van Salons toe Rens X mylen. Item van Rens toe Lieten X mylen. Item van Lieten toe Bernint VII mylen. Item van Bernint ter

Capellen III mylen. Item van der Capellen toe Avenis in Hennegauwen III mylen. Item van Avenis toe Maboughen III mylen. Item van Maboughen toe Berghen III mylen. Item van Berghen toe Sonys III mylen. Item van Sonys toe Hael III mylen. Item van Hael toe Brussel II mylen. Item van Brussel toe Laeven III mylen. Item van Laeven toe Brussel III mylen.

Die regule der Ruiters orden is dese:

Mit innigher averdinckung des lydens ons hern mysse toe hoeren voir den kirsten gelove, dat lyf koenlicken toe setten, die heylige kereck mit oeren dienren van allen verstoerren toe beschulden, wedwen unde wezen in oiren noit toe beschermen, onrechte orlogen toe midselen, sundigen tzolt toe versmaeden, tot verlosinge eins iegelicken ontschuldigen enen kamp an to gaen, ruterlicke speel niet dan van ruterlicke oevinghe toe versuecken, den keyser van Romen off oeren fursten eerwerdelick in werdtlicken stucken gehorsam toe wesen, idt gemein guet ongekreucht in synre macht to laten, leengude des rycks of oirre hern geensins toe verfremden unde onbeschedelicken voir Gaide unde den menschen in deser werlt toe leven.

Die slach in den wapenrock den men den Ruiters gevett:

Dit bedaidt: also als onse heere Goit voir den bischop Annas umb onse wil geslagen unde bespot unde voir den coninck Herodes mit enen witten rock geleydt unde beschimpt unde voit vor al den volck nackt gewondt unde aen dat cruiss gehangen is, so sal een rueter dat cruiss ons heeren aennemen unde daerby vermaent wesen den deit ons heeren toe wreken etc.